

KULTURKRÓNIKA

A TERVGAZDÁLKODÁS KÉRDÉSE ANGLIÁBAN

Ha az angol közgazdasági tanok lassu változásait valamivel közelebről vesszük szemügyre, úgy már hosszabb ideje a dogmatikus liberális felfogástól való elszakadás tünetei tapasztalhatók, ha nem is antiliberális de mégis aliberális állásfoglalás irányába. Nem lehet céltalan egyszer a mai tervgazdálkodási gondolatnak erre a gyökerére is utalni. Angliában is felfedezték pl., hogy a szabadverseny az állami monopóliumok célszerűbb árpolitikájával szemben korántsem a legjobb eredményekhez vezet. Ennek a következménye volt, hogy Angliában a monopóliumok elméletét olyannyira kiépitették. Különbösen is a gazdasági élet bizonyos elemeinek célszerűségét és hatását megállapítandó szükség volt a megközelítően egyértelmű és legalább látszólag magától értetődő normák kidolgozására. Ez meg is történt a Marshall révén fölvetett „jóléti gazdaságtan” kiépítésével. Ennek az iránynak a klasszikus eredménye Pigou Economics of Welfare című munkája. Ebben a munkában, mint Pigou egyéb műveiben egész arzenálja található azoknak az értelmezéseknek, hogy bizonyos (szociálpolitikai természetű) beavatkozásokkal miként fokozható az összesség jóléte. Pigou tudományos elgondolásának eszméje lehet alapvetően hibás s egész vállalkozásából lehet, hogy nem sokkal több derül ki, mint egy a mai gazdasági élethez illeszkedő szociális-liberalizmus, mégis nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy tevékenységével egy alapvető beállítódást s ezzel együtt az elemző eszközök egész sorát teremtette meg, ami a mai tervgazdálkodásról szóló viták szempontjából igen fontos. Természetesen ennek az iskolának még a leghaladottabb képviselője is a tervgazdálkodás kérdését a magántulajdon megtartásának előfeltetésével tárgyalja, híven Marshall jelszávához. (Natura non facit saltum.) Hangsúlyoznunk kell azonban, hogy ezeket az eszközöket szocialista theoretikusok is használják (pl. Dalton és Dobb), mint ahogy azt is le kell szögeznünk, hogy a Marshall által megindított elméleti formalizálás szorosabb érintkezést tett lehetővé a hivatalos és a szocialista közgazdaság között, mint például Németországban. Schumpeter ennek az iskolának (Edgeworth, Pigou és Keynes) műveiben nemcsak a tudományos alapjait látja egy „kapitalista tervgazdálkodás” számára, hanem úgy véli, hogy ez elméletileg tisztázó s a gazdasági élet kényszerű technikai, gazdasági és társadalomlélektani változásaihoz illeszkedő gazdaságpolitika eredménye talán sokkal lényegesebb hajtóerő egy szocialista rend kialakulásához, mint a szocialista politikai mozgalmak. (Josef Schumpeter: Kreditkontrolle. Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik, 54. K. 289. o.)

Keynest illetőleg Schumpeter Keynes pénz- és hitelpolitikai javaslatait emeli ki. Ezt a problémakört Angliában nagyon erősen kidolgozták. Ebben a vonatkozásban az angol közgazdászok nagyon régi tradícióra nyúlhatnak vissza. Ezenkívül az angol pénzelmélet technikai tekintetben olyan tökéletesen kialakult, hogy a hitelemellenőrzés oly aktuális problémája sokkal komolyabban tárgyalható, mint bárhol a világon. Már pedig ez a probléma bármely tervgazdálkodási vita központi kérdése. Ha tekintetbe vesszük a hitelemélet fejlődését s te-

kintetbe vesszük továbbá, hogy a Bank of England nagyobb befolyást gyakorol országa gazdasági életére, mint bármely más központi jegybank s hogy az utolsó évtizedben tulajdonképpen az angol gazdaság-politika szoros kapcsolatban állt a hitel és valuta politikával úgy érthető, hogy a szocialista hitelpolitika problémája, s a bank-szocializálás kérdése ugyancsak központjában áll az angol szocialista gondolkodásnak s a szocialisták ebben messzemenően Keynesre hivatkozhatnak.

Ha az angol nemzetgazdászok álláspontját próbáljuk jellemezni a tervgazdálkodási kérdésekkel kapcsolatban a három legfontosabb angol egyetemen uralkodó áramlatok szerint, úgy ez a következőképp alakul: a tulnyomóan liberális londoni School of Economics élesen szemben áll a Cole s más fiatal szocialista által befolyásolt Oxfordi csoporttal szemben. Közül Cambridge foglal helyet, ahol a kapitalisztikus magántulajdon elhanyagolásával (elvi megtartása mellett) jelentős szimpátiával kísérik a jelen gazdasági rendre irányuló messzemenő átalakításokat, úgyhogy felfogásukat következményeikben mérsékelt szociálreformer színezetű kapitalista tervgazdálkodási kísérletnek kell jelölni.

Az angol gazdaságtudomány áramlatai szoros kapcsolatban állnak az angol politikai áramlatokkal. Ami a Lloyd George-féle szociális-liberális irányt illeti, amint azt az 1928-ban kelt Britain's Industrial Future jelentés igazolja, (s amelynek készítésében szinte minden jelentős cambridgei színezetű nemzetgazdász részt vett) liberális szempontból véve jelentős engedményeket tett a „tervgazdálkodási“ irányba, főleg második és negyedik részében, ahol egy, legalább a nyilvános hitelgazdálkodás számára szolgáló National Investment Board föllállítását, továbbá tervszerű közmunkák általi lekiüzdését s egy a Committee of National Development vezetése alatt álló széleskörű, az angol gazdasági élet minden fontos ágát magába foglaló állami gazdaságpolitika bevezetését követeli. A Labour mozgalom hosszú időn keresztül pontosan fedte — pillanatnyi célkitűzéseiben — a liberálisok gazdaságprogramját. A gazdasági krízis s a reformizmus verebége, mely a második Labour-kormány bukásakor lett nyilvánvaló, a szocialista magatartás radikalizálódásához vezetett. A probléma, ami elé a Labour-párt tagjai s a mozgalom theoretikusi kerültek abban áll, hogy egy radikális, de mégsem száz százalékos szocialista aktuális programot fektessenek föl, amelyben komolyan veszik a szocializmus keresztülvitelét s ennek megfelelően a gazdaság és politika hatalomszerű előfeltételeit világosan felismerik. Az új tájékozódás e folyamata még egyáltalán nem zárult le, amennyire azonban a helyzet áttekinthető, nagyon előrehaladt. Ilyen körülmények között érthető, ha az angol tervgazdálkodási agitáció sokkal közvetlenebb aktuális jelentőséggel s részben életközellel is bír, mint bármely más tőkés országban.

Angliában, mint mindenütt a tőkésrendszerű országokban, a politikai mozgalmakon kívül is, a „Planning“ a válság megoldásaként szerepel: még a tőkés vállalkozók körében is. Angliában is, ugyanúgy mint az Egyesült Államokban, ezalatt az egész kérdéskörnek csak egy bizonyos szakaszát értik, nevezetesen: az ipar kartellekbe és trösztökbe való szervezését. Kétségtelenül ez a probléma Anglia számára, amely egész sor súlyosan elavult ipari teleppel rendelkezik s a világgazdaság megrázkodása folytán rendszeres megújítást, illetve termelési apparátusának átalakítását igényli, rendkívüli s sürgető. Ebbe az irányba már történtek kezdeményezések, ha valamennyi meg is

feneklett. Eltekintve ezektől a gazdasági okoktól politikai megfontolások is szükségessé teszik a szabad konkurrencia korlátozásával jelentkező tervgazdálkodás eszméjét, az u. n. kapitalista tervgazdálkodást, mint a szocializmus elleni védőeszközt. Példa ezekre a kapitalisztikus tervgazdálkodási törekvésekre a Sieff és Lindsay által életrehozott PEP-csoport (Political und Economic Planning), amely újabban egy kéthetenként megjelenő lapot ad ki. („Planning“). Ennek a csoportnak az eszméi: tröszt- vagy kartell-szerű „ipari önkormányzat“, amelyben a munkások képviselte is szerepel. Érdekes, hogy a szervezést a kereskedelemnél kezdik és onnan halad tovább. Sieff úgy véli, hogy a nagy kereskedelmi szervezetek részéről történő rendelkezéscélú elosztása racionalizálás és költségesökkentést jelent, ez pedig a vásárlóerő növekedését, végeredményben a válság orvoslását, illetve megkerülését eredményezheti. (Bizony kissé primitív konjunkturaelmélet ez!) Az állam beavatkozását a gazdasági szervezetek és üzemek életébe energikusan visszautasítja ez a csoport: az állam csak a megorganizálás indítékait adhatja meg. Különben e magát szigorúan politikamentesnek tartó csoport még a racionalizálás és az adminisztráció kérdésével foglalkozik. Főlegesen itt bővebben bizonyítani, hogy ezek a törekvések, ha egyáltalán még csak csekély eredményeket is elérnek, komoly tervgazdálkodás számba nem jöhetnek.

Ezek volnának körülbelül azok a törekvések, eltekintve bizonyos fasiszta tendenciától, amelyek Angliában valamilyen értelemben a tervgazdálkodásra irányulnak s közben még mindig elég erős liberális vonásokkal rendelkeznek.

(London)

G. M.

A NEMZETI SZOCIALIZMUS PROPAGANDÁJA ÉS A KAMPÖSKERESZT

A német nemzeti szocializmus az SA kereteibe nagyon hamar betelepítette azokat a nagyrészt fojtottan forradalmár érzületű ugyanakkor azonban tekintélyi (autoritár) beállítottságú munkásokat, akik főleg a munkanélküliek s a politikai tapasztalat nélküli ifjúság köréből toborzódtak. Ezért, a legkülönbözőbb rétegek igényének megfelelően, a nemzeti szocialisták propagandája tele volt ellentétekkel. Am a tömeg misztikus érzésének kezelésében ez a propaganda mindvégig következetes és egységes maradt.

Nemzetiszocialista párttagokkal s főleg az SA tagjaival folytatott beszélgetésekből egybehangzóan kiderül, hogy e tömegek megnyeresésében a döntő tényező a nemzeti szocializmus forradalmi kiöltözése volt. Akadtak nemzetiszocialisták, akik tagadták, hogy Hitler a tőkét képviseli. Voltak SA tagok, akik a legsúlyosabb fenyegetéssel illették Hitlert az esetre, ha a „forradalom“ ügyét elárulja. Hallottunk olyan nyilatkozatokat, hogy Hitler a német Lenin. Mindazok, akik a szociáldemokrácia és a középpártok sorából mentek át a nemzeti szocializmushoz, olyan forradalmasított elemek voltak, akik azelőtt vagy nem foglalkoztak politikával vagy pedig politikailag tájékozatlanok voltak. A kommunista pártból átpártolt gyakran proletár-forradalmi beállítottságú elemek azok sorából kerültek ki, akik a KPD ellentétes értelmű politikai rendelkezéseit nem tudták megérteni, s olyanokból, akiknek a tisztánlátását a Hitler-párt külsőségei, a katonai jelleg, a tömegelő fogtatása stb. megzavarták.

A nemzetiszocialista propaganda szimbolikus eszközei közt feltűnő